

(ע"ב) 'סככה בבלאי כלים פסולה'. אף על פי שמבואר כאן שכלי שנשבר אין מסככים בו מגורה דרבנן, אין הדבר אמור בכל פסולי סכך, שהרי אמרו (לעיל יג): הני צריפי דאורבני כיון שהותרה ראשי מעדנים שלהן כשרים, הגם שקודם שהותרה היו פסולים. וכן במשנתנו מבואר (לפרש"י ותוס') שתקרת נסרים רחבים ארבעה, כיון שעשה בהם מעשה שמראה שהוא בקי בדין תעשה ולא מן העשוי, הועיל לסלק בכך את הפסול מעליהם.

ומבואר מזה שמותר לסכך במיני נסרים דקים (הקרויים 'פלפונים') שבאו מנסרים רחבים ארבעה. וכן אותם שהיו מחוברים בתקרת הבית והסירן – מותר לסכך בהם (עפ"י שו"ת אבני נזר או"ח תעג; הר צבי).

א. עוד הורה בהר צבי: בשעת הדחק יש להתיר אפילו אותם פלפונים הנעשים מתיבות ושאר כלים, כיון שעשאו לשם סיכוך וגם אין ניכר עליהם שבאו מכלי המקבל טומאה, אינם בכלל פסול 'בלאי כלים'. ע"ש מלתא בטעמא. ובספר מנחת שלמה (כב) התיר לעשות אף לכתחילה. ובערוך השלחן (תרכט,ה) כתב להתיר כל שנעשה בכוונה לסיכוך, ולא חילק אם ניכר עליהם שבאו מכלים אם לאו [אולם נראה שמסתימת דברי הרי"ף בסוף הפרק, וכ"כ הרמב"ם, גבי הסרת השפה סביב המחצלת, משמע שאפילו עושה כן לשם סיכוך פסול]. וע"ע מרחשת ח"א יט.

ב. במנחת שלמה שם צדד לומר שלפי הטעם שכתב הרמב"ם (סוכה ה,ב) שאין מסככים בשברים ובבלאים, שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו, לפי"ז מסתבר שבסוג שבירה כזו שכבר לא ניכר בשבר שבא מכלי, אין לגזור בהם אטו שבירה שאינה מטהרת. ושוב חזר וכתב שאפשר לומר כיון שהוא עצמו יודע שהיה פעם כלי, יש לחוש שאם נתיר לו לסכך בהם יבוא לסכך בכלים שלמים [מלבד אם יודע בעצמו ששברים לשם סכך, כנ"ל]. ונראה להוכיח כן, שגם כשלא ניכר עליהם – פסולים, שהרי אמרו בסמוך מטלניות שאין בהם שלש על שלש פסולות, וכתבו התוס' (בשבת כו.) שאם לא באו מבגד גדול – כשרות לסיכוך. והרי בסתמא אין ניכר במטלנית אם באה מבגד גדול אם לאו, ואעפ"כ פסולה.

דף טז

'מטה מטמאת חבילה ומטהרת חבילה'. רש"י ותוס' מפרשים 'חבילה' – כשהיא בשלמותה. ואולם רבנו תם (בספר הישר, צח) מפרש שהמטה שלהם היתה עשויה שתי חבילות; קצרה ושתי כרעים ועוד ארוכה אחת מחוברת עמהם – זוהי חבילה אחת, וכן השניה. וחכמים אומרים: אברים – כי היו רגילים לעתים לפרק את החבילה, ולכן אף ארוכה ושתי כרעים [ללא הקצרה] או קצרה ושתי כרעים מקבלים טומאה. מסתבר לכאורה שלא נחלקו חכמים אלא בכגון מטה שבאופן רגיל היא מחוברת כולה, אבל כלים שיש להם חלקים חילופיים, כגון מטחנה שמשתמשים בה פעמים עם סכין מסוים ופעמים עם סכין אחר וכד' – הכל מודים שהסכינים עומדים בפני עצמם ואינם נחשבים כשברי כלים. ולפי זה אפשר להטביל כל סכין בנפרד ואין צריך להרכיבו עם המכונה כדי להטבילו [ובספר טבילת כלים (י,ז) לא כתב כן]. וצריך בירור.

'אבל אם יש שם חלל טפח במשך שבעה הרי זה סוכה'. מפשטות דברי רש"י משמע אפילו החלל לא נעשה לשם צל. והריטב"א הקשה על כך שאם כן הרי זה 'מן העשוי', ולכן כתב שהניח החלל לשם צל.

וכן דעת רבו, הרא"ה. וכן כתב הרמב"ם (סוכה ה,ט) ועוד ראשונים. וכן פסק בשלחן ערוך (תרלה).

א. יש לבאר מהו 'לשם צל' בחלל טפח. ונראה (וכ"מ ברמב"ם סוכה ה,ט) הכוונה שעשה הגדיש מתחילה לשם סוכה מעודדת לכשיחטוט, והשאיר בה חלל טפח. אבל בלא חלל פסול אעפ"י שהגדיש לשם סוכה, שהרי אין שם 'סכך' עליו בלא חלל.

ב. הרי"ף כתב: חוטט בגדיש לשם סוכה. ומסתימת כל שאר פוסקים נראה שכל חטיטה כשרה. וצע"ג (עפ"י באור הלכה תרלה ד"ה וחסט). ויש שכתבו לבאר דברי הרי"ף עפ"י רש"י, כיון שהגדיש וחללו לא נעשו מתחילה לשם צל, לכך צריך שהחטיטה תהא לשם צל או לשם סוכה. עפ"י שפת אמת והר צבי. וצ"ב.

'אלא אם כן עשה לה מחיצה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה בין בתוך אוגנו'. מבואר מרש"י ותוס' שאין גורסים תיבות 'בין מלמעלה', כי אין מועילה מחיצה אלא בתוך האוגן. אלא הגירסה 'בין מלמטה' – סמוך למים, 'בין מתוך אוגנו' – אף מופלג מהמים. ונראה שצריך להגיה בדברי התוס' 'יש ספרים שכתוב בהן 'בין מלמעלה בין מלמטה מתוך אוגנו'. וכ"ה בתורא"ש]. וכן גרס הרא"ה, וכ"כ בתור"פ. ובריטב"א נראה שגרס 'בין מלמטה בין מלמעלה (בתוך אוגנו)'.

'... ומר סבר מחיצה תלויה אינה מתרת'. טעם הדבר ש'גוד אסיק' אומרים ואילו 'גוד אחית' במחיצה תלויה אין אומרים, פרשו ראשונים, מפני שדרך בנין לבנותו מלמטה למעלה, לא מלמעלה למטה (עפ"י מאירי; המכתם).

כיצא בזה מובא בתורא"ש (בע"ב) הטעם לחלק בין מחיצת שתי מחיצות ערב (עתוס' להלן ד"ה מהו דתימא) – שדרך מחיצה להעשות בפסים עומדים ולא בשוכבים באויר.

'(ע"ב) רבי יהודה בשיטת רבי יוסי אמרה דאמר מחיצה תלויה מתרת'. גם לתנא קמא מחיצה תלויה מתרת בבור, אלא כך הפירוש: כמו שהקיל רבי יוסי במחיצה תלויה גבי יבשה, כך מיקל רבי יהודה בכותל שבין שתי חצרות (תוס' הרי"ד. וע' בש"ר ובשפת אמת).

'אלא מצאו סדינין פרוסין על גבי העמודים'. יש מפרשים שמצאום פרוסים על העמודים טפח והמשיכו לפורסם, שמוסיפים על אהל עראי בשבת (רא"ה וריטב"א).

למדנו מדבריהם שמותר להוסיף על אהל עראי, גם אם עשיית התוספת לבדה יוצרת הטר ובלעדי התוספת לא היה שייך אותו הטר, כגון כאן שאסור לטלטל במבוי ללא התוספת. ולפי זה נראה לכאורה שמותר להוסיף על דפנות הסוכה להשלים להכשר סוכה, כל שהיה טפח מבעוד יום (וכן דן להקל בדבר בספר מקראי קדש סוכות י, ב). ואולם הגרש"ז אויערבך זצ"ל (ע' שמירת שבת כהלכתה כד הערה קכו וב'תקונים ומלואים') הורה איסור בדבר, כי מסתבר ששונה סוכה שהתוספת שמכשירה מחדשת שם 'סוכה', וזהו הטעם שאסור להוסיף על הסכך כדי להכשירה (ע' במשנ"ב תרלז סק"א). וע' גם בשו"ת שבט הלוי ח"ו מט.

ולפי סברא זו יתכן שאסור כמו כן להדק מחיצת הסוכה המתנדנדת ברוח, באופן שעל ידי כן מכשירה לדופן [ומה שכתוב בשמירת שבת (כד הערה קכ) להתיר, זהו רק לפי מה שנקט שם להלן שאין חילוק בין מחיצת שבת לדופן סוכה, אבל לפי מה שחזר וכתב הגרש"ז"א בתקונים ומלואים לחלק וכו', אפשר יש להחמיר גם לגבי הידוק. הליכות שלמה סוכות ז הערה 1].

וצ"ע הלא גם כאן בתוספת על הטפח נתחדש שם 'מחיצה', ומגלן לחלק בין הדברים. עוד יש להעיר שלפי סברתו היה מקום לחלק בין תוספת על הסכך שמחדש שם 'סוכה' שהרי על שם הסכך היא קרויה, וכשמחיתה מרובה אין כאן 'סוכה' (כמש"כ רש"י ריש מסכתין ובכ"מ), משא"כ תוספת על הדפנות אינו מחיל שם חדש אלא מכשיר.

ושמא יש לומר באופן אחר; הואיל והסכך או הדופן יהיו אסורים בטלטול לאותה שבת, שמוקצים הם למצוה ומיעדים לה – לכך אסור לעשותם בשבת שנחשב כעין קבע [כעין סברת ביטול כלי מהיכנו שאסור משום בונה, וכאן עדיף], משא"כ פריסת סדינים וכד' שאפשר להסירם. גם י"ל שהתירו לפרוס הסדינים לצורך מצות הרבים של הקריאה בספר, וכעין שמצינו בפוסקים (ע' שש"כ יז הערה קז) שהתירו למתוח חוט העירוב שנקרע, כשאין נכרי (וע"ע שפ"א ריש עירובין שצדד להתיר הנמכת קורת המבוי כדי למנוע מכשול טלטול).

דף יז

'ואי אשמעינן הני תרתי משום דסככן סכך כשר הוא'. כלומר כיון שמין סכך כשר הוא, לכך אינו

ב. מדובר בשיפודים וארוכות שאינם רחבים ארבעה, אבל רחבים ארבעה אסור לישן תחתם ויש דעות שהסוכה כולה פסולה (כדלהלן). ויש אומרים שאף ברחבים שלשה אסור לישן תחתם (ר"ן).

ג. סככה בבלאי כלים, כגון מטלניות (שבאו מבגד גדול. רש"י) שאין בהם שלש על שלש אצבעות, וכן ארוכות המטה שאינן מקבלות טומאה כעת, וכן שיירי מחצלות של שיפה וגמי – אין מסככים בהם, גזרו בהם חכמים מפני שבאו מכלי המקבל טומאה. כן אמר רבי אמי בר טביומי וסייעוהו מהברייתא.
א. מטלניות פחות משלש על שלש, שלא באו מבגד גדול – אם מלכתחילה לא היתה בדעתו לארוג יותר – מקבלות טומאה, ואם בדעתו לארוג יותר – אינם מקבלות טומאה ומסככים בהם. (עפ"י תוס' שבת כו סע"א).

ב. פלפונים' שעשאוים מארגזים וכלים לשם סכך, ואין ניכר עליהם שבאו מכלים, נראה שיש להתייר לסיכוך (עפ"י הר צבי [בשעת הדחק]; מנחת שלמה כב, א [אף לכתחילה]). וכתב שכן המנהג בירושלם – הליכות שלמה ת, ג. ובערוך השלחן (תרכט, ה) משמע שמתיר אפילו ניכר עליהם שבאו מכלים, כיון שמתחילה שברם מהכלים בשביל סכך.

ג. כלים שאינם טמאים אלא מדרבנן, כשנשברו מותר לסכך בהם (כן נקט בסברה השפת-אמת להלן כ: ע"ש), וכן כתב המשנ"ב תרכט סק"ח. ובמנחת שלמה (כב, ב) הקשה סתירה מדברי המשנ"ב בסק"י. והעלה שם להלכה שיש לנקוט להקל בדבר, וכל שכן להעמיד את הסכך בהם שנראה ודאי שאין להחמיר. וע' גם אבני נזר תעג).

דפים טו – טז

כח. האם מטה מטמאת ומטהרת אברים אברים או בחבילה בלבד?

מטה – מטמאת חבילה (- כשהלקיה מורכבים יחדיו) ומטהרת חבילה. דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: מטמאת אברים ומטהרת אברים. ופירש רב חנן בשם רבי: בארוכה ושתי כרעים או בקצרה ושתי כרעים, שראויה לשמש כמטה על ידי הסמכתה לקיר [וכדעת רבי נחמיה, אבל לחכמים (כלים יח, ה) ארוכה ושתי כרעיה טהורה. עפ"י תוס' וראב"ד הל' כלים כו, ג. ולדעת הרמב"ם אפשר שלא נחלקו חכמים בדבר. ע' כס"מ].

א. מדובר במטה של אדם אחד והיא עומדת להתחבר, אבל אם אבד מקצתה או שהיא של שני בני אדם – לדברי הכל טהורה (תוס', על פי משנת כלים). ובמקום אחר כתבו התוס' (ברכות נ:): שמדובר במטה שההדיוט יכול להתזירה.

יש מי שסובר שאם בדעתו להחזירה, אפילו לרבי אליעזר מטמאת לאברים. לא נחלקו אלא כשאין בדעתו להחזירה [אבל ראויה לכך, כאמור] (עפ"י מהרש"ל, כבאור קרני ראם).

ב. כרע אחד, אעפ"י שאינו טמא כשהוא מפורק, לאחר שחיברוהו למטה חוזר לטומאה ישנה [שארעה כשהיה מחובר למיטה], ואפילו חיברו למיטה טהורה (תוס'). ויש שתמחוהו הרי לא מצינו שגזרו על טומאה ישנה אלא בכלי מתכות. ובחזו"א (כלים טז, ה) פירש שאין זו גזרת טומאה ישנה אלא מן הדין הוא. וברמב"ם (כלים כו, יב) מבואר שאינו חוזר לטומאתו הישנה.

ג. לפי שיטת התוספתא, כך פירושה של מחלוקת רבי אליעזר וחכמים: לר"א כרע שפירש מן המטה ומחובר לצלע הקצרה – חיבור הוא ונטמאת הקצרה עמו, ומטבילם כשהם מחוברים. ולחכמים אינם חיבור ולא נטמאת הקצרה עמו [ואף הכרע כשהוא לבדו מקבל טומאה. כן כתב מהרש"א. ורש"ש פקפק בדבר], וצריך להטביל הכרע כשהוא נפרד, משום חציצה (עפ"י תוס').

ובדומה לזה פירש רבנו תם 'חבילה' – קצרה ושת' כרעים ועוד ארוכה אחת, דהיינו חצי מטה, והמטה שתי חבילות.
 ד. הוא הדין לכל כלי העשוי חוליות, אינו מיטהר אלא כשמורכב כולו כאחד (רא"ה). ויש אומרים [עפ"י לשון הרמב"ם] שאעפ"י שאינם מיטמאים אלא כשהם שלמים, מיטהרים אברים אברים כאשר כל אבר עומד לבדו (עפ"י ראשון לציון ושפת אמת; חו"א כלים טז, יד).
 וכן לגבי טבילת כלים הלקוחים מנכרים, המורכבים מחלקים מתפרקים [כגון טרמוס, או מכונה לטחינת בשר. ובכלל זה בקבוקים המוקפים סלסלת נצרים וכד' (טבילת כלים ה,ה)] – יש להטבילם כשהם מורכבים בשלמותם. ומכל מקום נקטו הפוסקים שאם הטבילם אברים אברים עלתה להם טבילה, אלא שאז יש להקפיד לפרק כל חלק וחלק לעצמו ולא להטביל שני חלקים כשהם מחוברים (ע' הר צבי; מנחת יצחק ח"ג עו; טבילת כלים י,ז). ושם כתב לענין מכונה שיש בה כמה חלקים חילופיים לשימושים שונים, שלפעמים משתמשים בה עם חלק מסוים ולפעמים עם חלק אחר – יטבילנה פעמיים, פעם אחת כשמורכבת עם חלק זה ופעם אחת כשמורכבת עם חברו. ולכאורה מסתבר שהואיל ותמיד חלק אחד ממנה נפרד, הכל מודים שיכול לטהר אותו חלק בפני עצמו, ול"ד למטה שהיא מחוברת (תמיד).

דף טז

כט. מה הדין במקרים דלהלן?

א. החוטט בגדיש לעשות לו סוכה.

ב. המשלשל דפנות מלמעלה למטה.

ג. העושה דפנות מלמטה למעלה, ואין הדפנות מגיעות לסכך.

א. החוטט בגדיש לעשות לו סוכה – אינה סוכה (תעשה – ולא מן העשוי). ואמר רב הונא: אם יש שם חלל טפח במשך שבעה – הרי זו סוכה.

א. מלשון רש"י משמע שהחלל טפח מועיל גם אם לא נעשה לשם צל. ואולם שאר הראשונים נוקטים שצריך לעשותו לשם צל (עפ"י רמב"ם, רא"ה ריטב"א תור"פ ועוד. וכן פסק בשלחן ערוך).

הרי"ף כתב שחוטט לשם סוכה. ובבאור-הלכה (תרלה ד"ה וחטט) תמה על כך (ובספר הר צבי כתב לפרש דבריו כשהחלל שמתחילה לא נעשה לשם צל. ע"ש).

ב. החוטט בגדיש ונענע הסכך לשם סוכה – כשרה, ואין גוזרים שמא לא ינענע (עפ"י לעיל יב: ורש"י).

ג. הר"ן כתב על פי רש"י: אין להכשיר כשהיה מתחילה חלל טפח אלא אם חטט בגדיש שעל הקרקע והשאיר את הסכך כמות שהוא, אבל חטט בעובי הגדיש למעלה – פסולה, מאחר שהסכך שנשאר לבסוף לא שימש כסכך קודם שחטט והרי הוא נעשה מאליו (וכ"ד הרי"ד, אלא שכתב בדעת רש"י להפך). והביא שיש מי שמתיר גם באופן זה (וכ"כ הרי"א ז). וכן פסקו אחרונים (מובאים במשנ"ב תרלה סק"ח).

ד. התוס' נסתפקו לומר שמא לדעת כמה אמוראים צריך שיהא מתחילה חלל ארבעה טפחים. והרא"ש כתב שנראה שהכל מודים בדבר.

ה. היה חלל מתחילה בשיעור אורך ורוחב שבעה טפחים וחטט והרחיב הסוכה – כתב ראבי"ה שאין להכשיר את מקום ההרחבה. ואם הרחיב ארבע אמות – הכל פסול. ויש מכשירים. ומסתימת לשון הרמב"ם (ה,ד) יש לשמוע שדעתו לאסור (עפ"י ספר המכתם).

קצב

ו. יש אומרים שאין לעשות הסכך קודם הדפנות, אבל אם עשה הדפנות טפח סמוך לסכך מתחילה, יכול לסכך (עפ"י הגהות מיימוניות ועוד [וע' גם תור"פ כאן]. והפרי-מגדים (תרלה במ"ז) צדד להקל כשעשה דופן אחת במשך ז' טפחים, ובבכורי יעקב (סק"ח) פקפק בדבריו שמשלשון הג"מ נראה שצריך לעשות תחילה כל הכשר הדפנות).
ונחלקו הפוסקים לענין דיעבד, כשהקדים סכך ללא דפנות כלל.

ב. המשלשל דפנות מלמעלה למטה; אם גבוהות מן הארץ שלשה טפחים – פסולה. ואם לאו – כשרה. ודי במחצלת ארבעה טפחים ומשהו, ומעמידה תוך ג' סמוך לסכך וסמוך לקרקע [בסוכה של עשרה טפחים], ומתכשרת על ידי שני 'לבוד' (אבימי).

רבי יוסי אומר: אם הדופן גבוהה עשרה טפחים, אף אם מוגבהה מן הארץ הרבה – כשרה. ואפילו אינה גבוהה אלא שבעה ומשהו והיא בתוך שלשה לסכך, הריהי כעשרה (ועושים כן אף לכתחילה. העיטור, מובא ברא"ש).

א. נראה מדברי הרי"ף שפסק כחכמים (ר"ן). וכן פסקו בעל הלכות גדולות, רב נטרונאי רי"צ גאות רמב"ן רי"ד ר"א וריטב"א. [וע' בשפת אמת שצדד לומר שגם לחכמים כשר מדאורייתא, אלא שאין במשמע כן מסתימת הפוסקים]. ויש שפסקו כרבי יוסי (רב עמרם, ר"ח וראב"ה. מובא ברא"ש).
ב. גם כשאין אפשרות לגדיים לבקוע תחת המחיצה התלויה, כגון שחסם את המקום מלעבור שם – אינה מתרת (עפ"י חזון איש עט, יא עז, ב. ותמה על דברי החת"ס שאין מורים כן; הליכות שלמה).

דין מחיצה תלויה בשבת – יתבאר בע"ה בעירובין פו:

ג. העושה דפנות מלמטה למעלה; אם גבוהות עשרה טפחים – כשרה, גם אם אינן מגיעות לסכך.

א. בריטב"א מבואר הטעם משום 'גוד אסיק מחיצתא'. ויש חולקים וסוברים שגם ללא הלכה זו הסוכה כשרה [אפשר משום 'חבוט רמי'] [ע' ר"ן לעיל ד: והר צבי שם; פני יהושע וקרנן נתנאל; מחצית השקל תרלב סק"ב; שו"ת אור לציון ח"א או"ח טו; שבט הלוי ח"א קסד וח"ו עה, ג].
ב. כתבו הרמב"ם (ד, ד) והריטב"א: הדפנות צריכות להיות מכוונות כנגד הסכך. ויש אומרים שהוא הדין אם אינם משוכות מהסכך שלשה טפחים – כשר, מפני שאומרים 'גוד אסיק' ו'לבוד' ביחד (עפ"י מאירי. וכיו"ב כתב הטור (תרלב) לומר 'גוד אסיק' ו'דופן עקומה' כאחת. וע"ש בב"י ט"ז וא"ר, ובמובא לעיל ד ולהלן יז-יח).

בספר המכתם צדד לפרש דברי הרמב"ם שאם אינן מכוונות, אפילו פחות מג' טפחים אין לומר 'לבוד' מפני שאין שם דופן אלא ע"י 'גוד אסיק', וזה דלא כהמאירי. וכיוצא בזה נחלקו הכס"מ והלח"מ (סוכה ה, כא) אם אומרים 'חבוט רמי' כשאינו מכוון ממש אלא בתוך ג'. ונראה דהיינו הך דהכא.
מפשט דברי המכתם משמע שמחיצה תלויה המתרת לרבי יוסי, מועילה אפילו אינה מכוונת לסכך, כי רק לומר 'לבוד' על מחיצה שאינה ממשית אלא על סמך 'גוד אסיק' אי אפשר, אבל כשכל הלכה משמשת במקום אחר, כגון לבוד למעלה וגוד אחית למטה – אומרים (ע' בשו"ת רעק"א יב ובחדושי לאו"ח תרלב). וכפי שיש לשמוע מגרסת התוס' (ד"ה כי) שלרבי יוסי מועילה מחיצה תלויה גם אם אינה מגעת עד הסכך, שאומרים לבוד למעלה וגוד אחית למטה. וכ"כ בעל העיטור. וכן יש לשמוע מגרסת רש"י (שבסמוך). אך יש צד לומר שבכל אופן אין להשתמש בשתי הלכות. וע' בלשון הריטב"א.

ג. גם דפנות שאינן גבוהות אלא שבעה, אם מעמידן תוך ג' סמוך לקרקע הרי הן כעשרה והסוכה כשרה אפילו אין הדפנות מגיעות לסכך (עפ"י גרסת רש"י כפי שמובאת בתוס' וברא"ש).